

Posudek oponenta disertační práce Mgr. et Mgr. Bc. Marie Štěpánové

Uchovávání zděděného jazyka a kultury u české krajanské komunity v severobosenských vesnicích

Ústav českého jazyka a teorie komunikace FF UK

školitel: prof. PhDr. Karel Šebesta, CSc.

I. Stručná charakteristika disertační práce

Disertační práce se zabývá problematikou zděděného jazyka v české krajanské komunitě v doposud málo probádané oblasti severobosenských vesnic. Doktorandce se podařilo získat mimořádně cenný dokladový materiál češtiny jako zděděného jazyka, na jehož základě se v disertaci zaměřuje na vysledování, charakteristiku a roli relevantních faktorů, které se podílejí na podobě a uchovávání tamní variety českého jazyka a potažmo i české kultury a národní identity.

Předložená disertace reaguje na rostoucí zájem lingvistické bohemistiky, kontaktní lingvistiky, sociolingvistiky i jiných vědních disciplín o podobu a o okolnosti řečové distribuce naší mateřštiny vně hranic jejího historického území.

II. Stručné zhodnocení disertační práce

Disertační práce je po stránce obsahové i formální vypracována na odpovídající úrovni. Pokládám ji za podnětnou a přínosnou.

V úvodních kapitolách (s. 14–42) je prezentována metodologie, otázky spojené se sběrem dat a s přepisem získaného řečového materiálu, dále jsou analyzovány zdroje dosavadního poznání o češtině a Češích na území Bosny a Hercegoviny i základní pojmosloví. Těžiště disertace (s. 43–289) představuje charakteristika respondentů a především zevrubná prezentace důležitých faktorů, které se podle soudů tamních krajanů na podobě češtiny jako zděděného jazyka spolupodílejí (zmíněno je 21 základních témat). V závěru disertace jsou shrnuty poznatky, k nimž její autorka dospěla. Je rovněž naznačeno jejich další možné badatelské využití.

III. Podrobné zhodnocení disertační práce a jejích jednotlivých aspektů

V úvodu zevrubnějšího hodnocení předložené disertační práce je třeba ocenit autorčino nevšední zaujetí tématem i náročnost jeho zpracování. Doktorandka podnikla do příslušného teritoria v letech 2016–2023 celkem 11 výzkumných cest, navštívila přes 20 lokalit, pracovala s více než 70 mluvčími češtiny jako zděděného jazyka, pořídila jednak zhruba 200 hodin nahrávek, což obnáší přes 2000 stran přepisů, jednak další cenný materiál (deníkové záznamy, fotografickou i audiovizuální dokumentaci aj.).

1. Struktura argumentace

Disertace obsahuje jak hlavní cíl, tak i cíle sekundární, formulovány jsou rovněž relevantní výzkumné otázky. Text práce je přehledný, logicky strukturovaný, srozumitelný, jednotlivé kapitoly na sebe účelně navazují. Celá disertační práce jednoznačně směřuje ke stanovenému cíli, díky bohatému a přesvědčivému dokladovému materiálu daný cíl úspěšně naplňuje.

Teoretická a praktická část jsou proporčně poněkud nevyvážené (v teoretické části mohla být kupř. zmíněna problematika statutu češtiny jako zděděného jazyka, viz dále), to je však způsobeno především nadstandardním rozsahem pasáží s cenným dokladovým materiálem. Doktorandka prokazuje náležitou znalost zkoumané problematiky i schopnost vědecké analýzy a syntézy, práce s odbornou terminologií je na požadované úrovni (zde jen drobná poznámka: místo o *kontaktové lingvistice*, s. 12, se hovoří spíše o lingvistice *kontaktní*; nejednotné je užití *míšení jazyků*, s. 40, a jejich *mísení*, s. 60).

2. Formální úroveň práce

Práce je napsána kultivovanou češtinou; patrně z nevšedního autorčina zaujetí problematikou pramení ojedinělá vyjádření nepatřící do odborného textu (s. 16 „*o existenci českých jazykových ostrovů nemá ani tušení*“). Text práce je přehledný, po formální stránce k němu nemám výhrady zásadního rázu. Přimlouval bych se jen za uvádění citací kurzívou a za systémové odkazování přímo v textu, nikoliv v poznámkovém aparátu.

Upozorňuji na ojedinělé dílčí prohřešky: s. 13 „*jak vnímají činitele, kteří se na uchování zděděného jazyka...*“ – má být „*kteří*“; s. 14 chybí interpunkce „*Cílem je zjistit jak uchovávání a předávání...*“, s. 204 interpunkce přebývá „*dřív, než*“, s. 20 místo „*v prvorepublikových periodících*“ má být „*v periodikách*“, s. 23 míší se užívání 1. osoby plurálu a singuláru („*s některými se znám osobně*“), na s. 24n. se nejednotně pracuje s odkazováním na jména a příjmení badatelů.

3. Práce s prameny či s materiálem

Doktorandka pracuje s velkým přehledem s reprezentativním souborem odborné literatury tuzemské i zahraniční provenience, respektuje citační i etické normy. Způsob sběru a zpracování dokladového materiálu odpovídá cílům disertační práce, metodologie sběru dat a jejich analýza jsou koherentní. Rozsah, hodnotu řečového materiálu i jeho rozbor pokládám za příkladné.

Získaná data poskytují ideální podklad i pro navazující jazykový rozbor. Následující otázka „*Jaká je rezistence jednotlivých jazykových rovin a plánů tamní češtiny jako zděděného jazyka v kontaktu s jinojazyčným majoritním kódem?*“ sice není jedním z deklarovaných cílů disertace, mohla by se k ní doktorandka i přesto stručně vyjádřit?

4. Vlastní přínos

Přínos disertační práce kolegyně M. Štěpánové je zřejmý a nepopíratelný. Nesmírně cenné je jak získání pozoruhodného množství různorodého dokladového materiálu, tak i jeho pečlivý rozbor i další možné odborné zpravování a využití. Práce je vítaným příspěvkem k problematice široce

pojímáných zahraničních realizací naší mateřštiny v zahraničí i k navazujícím otázkám (vymezení kontur českého národního jazyka aj.).

IV. Dotazy k obhajobě

a) Prosím o výklad, resp. o odlišení a usouvztažnění pojmů „krajanská čeština“, „zdeděný jazyk“, „přistěhovalecký jazyk“;

b) Jaký má doktorandka názor na (ne)přináležitost „bosenské češtiny“ do komplexu českého národního jazyka? Je jeho součástí, či nikoliv? Na základě kterých argumentů?

Je možné reagovat i na základě citace z Kučerovy monografie o americké češtině: *„Ze zorného úhlu americké češtiny chápeme tedy komplex českého národního jazyka pouze jako historické východisko americké češtiny, jako zdroj jejích útvarů a podob, nikoliv jako komplex, jehož je americká čeština aktuální součástí.“* (K. Kučera: *Český jazyk v USA*, Praha: Univerzita Karlova, 1990, s. 68)

c) Lokalit, v nichž dochází k postupnému zániku češtiny jako zděděného jazyka, je po světě bohužel vícero. Jaký má autorka disertace názor na povahu opatření, která by Česko mělo/mohlo učinit k záchraně a uchování bosenské češtiny, kultury, národní identity našich krajanů?

V. Závěr

Disertace M. Štěpánové je podle mého názoru aktuální, hodnotná, přínosná, samostatně zpracovaná. Předběžně klasifikuji předloženou disertační práci jako PROSPĚLA.

V Praze 5. ledna 2024

doc. PhDr. Milan Hrdlička, CSc.

ÚBN FF UK